

Krunoslav Heruc i promidžba velikohrvatske ideje u Rusiji. Nepoznata strana djelovanja "hrvatskog konzula"

МИХАИЛ ВАШЧЕНКО

Институт славяноведения Российской академии наук, Москва, Руска Федерација

U radu se razmatra djelovanje hrvatskog političara i poduzetnika Krunoslava Heruca koji je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće živio u Rusiji i aktivno djelovao u korist produbljivanja hrvatsko-ruskih veza. U kratkim i konciznim cjelinama članka autor je glavnu misao posvetio godinama "ruskoga razdoblja" Herucova života, koje su unatoč važnosti njegovih društveno-političkih nastojanja ostale gotovo zaboravljene i nepoznate u hrvatskoj historiografiji. Izniman doprinos njegovih ideja, prožetih potrebom da sustavno preispituje karakter i smisao hrvatskog odnosa prema Rusiji, ali i slavenofilstvu uopće, prepoznali su vodeći hrvatski politički predstavnici, kao i važni ruski krugovi u navedenom razdoblju. Pregledom relevantne (hrvatske i ruske) literature i izvora autor je temeljito analizirao idejno-političku misao Heruca u kontekstu njezine prezentacije u ruskoj sredini, ali i u okviru njegove želje da ta misao bude prepoznata kod društvenih elita dvaju naroda. Posebna pozornost posvećena je Herucovim člancima i brošurama napisanima na ruskom jeziku, koji su uvelike služili njegovoj promidžbenoj djelatnosti.

Ključne riječi: Krunoslav Heruc, Stranka prava, pravaštvo, hrvatsko-ruske veze, Slaveni, slavenska uzajamnost.

"Hrvatski konzul u Petrogradu" – tako je Stjepan Radić, vođa Hrvatske seljačke stranke i jedan od najpoznatijih i najistaknutijih hrvatskih političara 20. stoljeća, naslovio svoj članak posvećen životu i radu Krunoslava Heruca (1859.–?), hrvatskog političara, novinara i poduzetnika. Godine 1909., kad je članak objavljen u zagrebačkom dnevnom listu *Novosti*, Heruc je već 23 godine živio u Rusiji. U tom razdoblju uspio se istaknuti na nekoliko različitih područja: u poduzetništvu i društveno-političkoj službi. Sve donedavno u historiografiji se razmatrala Herucova djelatnost u okviru rusko-slavenskih kulturnih veza, no udjel "hrvatskog konzula" u širenju ideje Stranke prava u Rusiji dosad nije bio predmet istraživanja ruske, ali ni hrvatske historiografije.

Krunoslav Heruc rodio se u Križevcima, u obitelji obućara. Godine 1882. završio je Filozofski fakultet Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.

Već tada, u studentskim danima, istaknuo se kao aktivist Stranke prava koja se zalagala za ujedinjenje hrvatskih zemalja i stvaranje neovisne hrvatske države. Zbog širenja antiaustrijske literature među domobranima (hrvatska teritorijalna obrana) bio je prinuđen emigrirati u Bugarsku, gdje se pridružio bugarskoj vojsci tijekom Srpsko-bugarskog rata 1885. godine. Tim je povodom bio i nagrađen za "iskazani heroizam i samopožrtvovanje" te je dobio bugarski orden "Za hrabrost" IV. stupnja.¹

Prema svjedočenju Stjepana Radića, Heruc je sudjelovao i u organiziranom vojnom prevratu protiv kneza Aleksandra I. Battenberga, no nakon što su uslijedile istrage protiv sudionika puča, Heruc je bio prognan izvan granica kneževine.² Početkom 1887., preko Odese i Moskve, došao je do Sankt Peterburga, gdje je proživio više od četvrt vijeka.

Nema baš mnogo svjedočanstava o njegovu životu i radu nakon 1917., a i ona koja postoje – proturječna su. Prema podacima koje donosi I. Očak, Heruc je od 1918. bio direktor Kavkaskog bibliografskog instituta u Državnoj biblioteci Gruzije i Tbilisijskog poljoprivrednog društva u kojem je provodio misao o mogućnosti trgovanja s Kraljevinom Srba, Hrvata i Slovenaca. Što se tiče posljednjih godina njegova života, prema Očakovim saznanjima Heruc je sredinom 1920-ih godina napustio Gruziju i vratio se u rodnu Hrvatsku, no prema drugim tvrdnjama poginuo je u Srednjoj Aziji krajem 1920-ih kao žrtva boljševičke represije.³

No, vratimo se prvim godinama "ruskog razdoblja" njegova života. U lipnju 1887. Heruc je jedan od svojih prvih članaka napisanih za hrvatski časopis *Smotra* posvetio ruskoj literaturi i novinstvu. Među glavnim moskovskim i petrogradskim novinskim izdanjima Heruc je istaknuo dva časopisa – *Rusko djelo* i *Slavjanskije izvestija*, pri čemu je napomenuo da oni ne pripadaju nijednom određenom pravcu, ali da imaju jedinstveni, opći cilj – proklamiranje ujedinjenja slavenskih naroda.⁴ Upravo je u časopisu *Slavjanskije izvestija* Heruc dobio i posao, dok mu je urednik časopisa V. Komarov u svom domu pružio smještaj u zasebnoj sobi.⁵ Heruc je bio na čelu odsjeka za bibliografiju i uređivao je sva pitanja vezana za Hrvate, Srbe i Slovence, pa se stoga može reći da je bio i jedan od osnivača časopisa.⁶

Prilikom svečane proslave posvećene počecima spomenutog časopisa Heruc je održao govor u kojem je govorio o svome narodu i ulozi Rusije u buduć-

¹ S. ELDAROV, "Hrvatski dobrovolci v blgarskata armija po vreme na srbsko-blgarskata vojna prez 1885 g.," *Vojnoistoričeski sbornik*, 2005., br. 3, 14.

² Uvodni dio u knjizi *Hrvatska svjedočanstva o Rusiji*, Priredio: Josip Badalić, Zagreb 1945., 12.

³ Ivan OČAK, *Hrvatsko-ruske veze. Druga polovica XIX. i početak XX. stoljeća*, Zagreb 1993., 126.; S. ELDAROV, *n. dj.*, 14.

⁴ Krunoslav HERUC, "Pisma iz Rossii", *Hrvatska/Rusija. Kulturno-povijesne veze*, Priredila: Irena Lukšić, Zagreb 1999., 296.

⁵ E. F. FIRSOV, "Jugoslavjane K. Heruc i L. Tuma – sozdateli i mecenati slavjanskih kulturnih obščestv v prežnej Rossii", *Jugoslavjanskaja istorija v novoje i novejšije vremena*, Moskva 2002., 177.

⁶ I. OČAK, *n. dj.*, 111.

nosti Hrvatske: “Među mnogobrojnim slavenskim narodima i Hrvati imaju svoje mjesto. Ja, kao Hrvat, s gordošću vas podsjećam da se i u mojoj domovini razvija slavenski pokret, a običan puk pjeva staru pjesmu: ‘Nek Bog poživi sjevernog brata, a inteligencija, iako po slavenskom običaju, vrlo razjedinjena, pod vodstvom naših sjajnih vođa, kao što su Strossmayer i Starčević, počinje shvaćati da je jedini spas u zbližavanju s velikom i moćnom Rusijom... Hrvati su bili straža Zapada protiv Istoka, (no) nadam se da će oni postati straža Istoka protiv Zapada i čekam vrijeme kada će se Hrvati s pravom nazivati bastionom slavenstva.”⁷

Te je godine Heruc poslao molbu u Azijski odjel Ministarstva vanjskih poslova, u kojem je pojasnio na koji bi način on mogao pridonijeti “zbližavanju slavenskih naroda”: “(...) dao sam prijedlog ovdašnjem Slavenskom dobrotvornom društvu da izda časopis, koji bi imao za cilj upoznavanje ostalih Slavena s ruskom literaturom i u svezi čega bi se, pri jednoj od ovdašnjih knjižara, mogao osnovati inozemni odjel. U svezi toga vodili su se pregovori od strane izdavačke komisije Slavenskog dobrotvornog društva s gospodinom A. Suvorinom i drugim knjižarima, no bez rezultata budući da bi, kao što sam već objasnio, takav posao u prve dvije godine donio samo gubitke, a Slavensko društvo nema financijskih sredstava za potrebe takovih rashoda.”⁸

Unatoč tome Heruc je uspio postići svoj cilj te je, zahvaljujući F. Račkom, uspio dobiti posao u knjižari Suvorina nakon što je Rački napisao pismo predsjedniku “Slavenskog dobrotvornog društva” grofu Ignatjevu. No, Heruc je želio djelovati samostalno. Njegov “Projekt organizacije ruske trgovine knjigama” naišao je na potporu izdavačke komisije spomenutog “Slavenskog dobrotvornog društva”.

Prema Očakovim tvrdnjama Heruc je nakon dolaska u Rusiju uspostavio veze s “istaknutim osnivačima Društva” od kojih je dobio i materijalnu pomoć u iznosu od 500 rubalja.⁹ Sredinom 1889. u Petrogradu (Nevskij prospekt, 74) osnovao je “Rusko-slavensko knjižno skladište” (poslije “Rusko-slavenski knjižni magazin”), a već 1890. pojavio se i njegov poslovni suradnik – zemljak Marko Došen.¹⁰

Na širenju svojih ideja i pogleda u Rusiji Heruc je radio jednako toliko koliko se bavio i trgovinom knjiga. U jednom od svojih pisama F. Račkom, voditelj “Rusko-slavenskog knjižnog skladišta” otvoreno je napisao: “(...) mi moramo sami svoje ideje ovdje u Rusiji popularizirati, ne smijemo skrstiti ruke, da će se itko drugi za nas pobrinuti. Da to uzmogne da bude, treba nam se ovdje

⁷ *Slavjanskije izvestija*, br. 1-2, 1889., 4.

⁸ Arhiv vanjske politike Rossijskoj imperiji, f. 146, op. 495, d. 1733, l. 2-3.

⁹ I. OČAK, *n. dj.*, 112.

¹⁰ Marko Došen (1859.–1944.), hrvatski političar, do raspada Austro-Ugarske pristaša Stranke prava. U razdoblju 1890.–1893. živio je u Rusiji, kamo je bio poslan u stranačkoj misiji. Nakon stvaranja Kraljevine SHS pridružio se seljačkoj stranci Stjepana Radića, a nakon uspostavljanja diktature kralja Aleksandra postao je pripadnik ustaškog pokreta. Dužnost predsjednika Sabora Nezavisne Države Hrvatske obavljao je 1942. godine.

najprije materijalno učvrstiti, treba da imamo ovdje nekoliko obrazovanih i posve nezavisnih ljudi.”

Herucove ideje nisu nikako bile sukladne idejama ruskih slavenofila, kojima je on u svojoj prepisci posvetio dosta pozornosti. U jednom od pisama Račkom Heruc je pisao: “(...) oni (slavenofili, op. M. V.) su krivi što rusko obrazovano občinstvo u opće vrlo slabo šta o nama znade, jer su uzeli ‘slavjanovedenije’ u svoj monopol, a ništa ne rade jer su nas predstavili pred Rusijom kao vječne prosjake, nepoštenjake i opće niže neke stvorove. Kad ne bi bili slavenofili uzeli slavjanovedenije u svoj monopol to bi se bilo rusko literatno občinstvo svakako bolje uputilo i izučilo naše odnošaje. Sada pako kud god se javite u ruskom društvu i kažete da ste Slaven, odma se nekako boje i odbijaju Vas, niste tobože došli s namjerom da ovo ili ono zamolite, da novaca izmamite.”¹¹

Čini se da je Heruc želio javno utjecati na to da rusko društvo iz drugog kuta sagleda ideju slavenskog jedinstva i Slavene, a posebno Hrvate. Radi širenja neophodnih informacija o Hrvatskoj i Hrvatima, kao i za promidžbu svoje pozicije, Heruc je (is)koristio časopis *Slavjanskije izvestija* u kojem je rukovodio bibliografskim odjelom. Osim toga preko njega su išle i sve informacije o Hrvatima koje su pristizale u časopis.

U ovom radu razmotrit ćemo samo neke materijale koji su na ovaj ili onaj način bili povezani s hrvatskom tematikom, a bili su objavljeni u časopisu *Slavjanskije izvestija* tijekom 1889. godine. Ta je godina za Heruca ujedno bila i prva u svojstvu jednog od urednika spomenutog časopisa, pa će stoga biti zanimljivo vidjeti kakvi su bili konkretni rezultati njegova rada s obzirom na tu činjenicu.

Treba spomenuti da je većina materijala, posebno onih koji su sadržavali informaciju tekućega karaktera, bila nepotpisana ili je bila potpisana pod pseudonimom, koji u većini slučajeva nije ukazivao na K. Heruca, nego na autora koji se javljao kao “dopisnik *Slavjanskije izvestija*”. No, uzimajući u obzir sasvim pouzdane podatke o Herucovim političkim stavovima, kao i karakter tekstova objavljenih u tom časopisu, treba ukazati na otvorenu mogućnost da je mnoge od tih članka pisao K. Heruc ili osobe bliske njegovim pogledima. Već u prvom broju *Slavjanskije izvestija* iz 1889. ponovo možemo naći napomene o Strossmayeru i Starčeviću, posebno dragih autoru priloga potpisanim kao “dopisnik *Slavjanskije izvestija*”. Strossmayer je u tom prilogu nazvan “plemenitim vladikom” (svećenik) i “uzlaznom zvijezdom našega duhovništva” te je rečeno da on “uživa potpuno zasluženu slavu i poštovanje u cijelom slavenskom svijetu”. No odmah nakon hvalospjeva o Strossmayeru “dopisnik” do nebesa uzdiže njegova glavnog političkog oponenta, A. Starčevića: “Kako Strossmayer na kulturnom, tako se drugi plemeniti djelatnici na političkom planu, uzdižu daleko iznad prosjeka naše trome inteligencije. To je dr. Ante Starčević, vođa Stranke prava. Ja, osobno sam poklonik kulturne djelatnosti

¹¹ I. OČAK, *n. dj.*, 116.

Strossmayera, a ništa manje ni poklonik i pristaša političke djelatnosti Starčevića. Nažalost, među njima dvojicom, još od prije, postoji neprestano neprijateljstvo, iako oni jedan drugome u konkretnom poslu ne smetaju. No, uski pogledi naše inteligencije, osjetni su i po tom pitanju. Kod nas je normalno biti 'starčevićanac' ili 'strossmayerovac'.¹² Žaleći zbog takvog raskola u redovima hrvatskog obrazovanog društva, autor dopisa za sve krivi "neprimjeren odgoj", odnarođivanje uz pomoć austrijskog obrazovnog sustava koji priječi razvoj slobodne misli. Dalje slijedi opis zasluga pravaškog vođe za Hrvatsku, pri čemu mu autor daje gotovo herojske odlike: "Starčevića se smjelo može nazvati 'ocem domovine'. Hrvatska će povijest Starčeviću uvijek priznavati tu zaslugu, što se među svojim sunarodnjacima trudio istaknuti vrijednost čistoće karaktera i snage volje. On je, na kraju, izveo hrvatski narod iz pogubnog, oportunističkog i uskog nacionalno-egoističnog smjera, ukazavši mu da spas može doći samo u jedinstvu s Istokom."¹³

Sve gore opisano ima dosta zajedničkog s istupima Heruca, za koga su i Strossmayer i Starčević bili "sjajni vođe". I dok su u sferi kulture bolji odjek imale Strossmayerove ideje (razvoj slavenske, posebno hrvatske znanosti, obrazovanja, uvođenje nacionalnih osobitosti u katoličko bogoslužje), u politici su prevagu imale Starčevićeve ideje i politički program Stranke prava koja ističe potrebu nacionalnog suvereniteta i neovisnosti. No, u izvještaju se na to otvoreno ne ukazuje. Naprotiv, ističe se da je Starčević istupio protiv hrvatske nacionalne isključivosti i time ukazao hrvatskom narodu da spas može doći isključivo s Istoka...

S tim u vezi vidimo da se za rusku javnost, u svakom pogledu, stvarala prihvatljiva slika Starčevića, obilježena gotovo viteškim karakternim osobinama i predstavljenog kao gorljivog rusofila i protivnika ideje hrvatskog nacionalnog egoizma.

Godinu dana poslije, 1890., u Sankt Peterburgu je izašla knjiga ruskog znanstvenika M. M. Filippova pod nazivom *Hrvati i njihova borba u Austriji*, u kojoj su A. Starčević i E. Kvaternik predstavljeni kao najugledniji hrvatski političari i zagovornici proruske orijentacije te pristaše slavenske uzajamnosti. Suvremeni hrvatski povjesničari M. Gross i S. Matković pretpostavljaju da je jedan od autora toga rada mogao biti upravo K. Heruc ili možda čak i M. Došen.¹⁴

U istoimenom časopisu, pod naslovom "Crvena Hrvatska" 1891. objavljen je još jedan članak kojem treba posvetiti posebnu pozornost jer je potpisan inicijalom "Г-и" ("H-c"). Mogućnost da se u ovom slučaju autorstvo priloga pripíše Herucu držim ozbiljno utemeljenom. To nije samo informativno pripćenje o pojavljivanju časopisa *Crvena Hrvatska* u Dubrovniku, nego programsko stajalište u kojem autor iskazuje svoju poziciju s obzirom na daljnju hrvatsko-srpsku suradnju.

¹² *Slavjanskije izvestija*, br. 1-2, 1889., 42.

¹³ *Isto*.

¹⁴ Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava 1895.-1903.*, Zagreb 2001., 321.-322.; Mirjana GROSS, *Izvorno pravaštvo – ideologija, agitacija, pokret*, Zagreb 2000., 560.

Na početku treba reći nekoliko riječi o *Crvenoj Hrvatskoj*, koja je poslužila kao povod za pisanje ovog članka. Sudeći po onome što piše sam Heruc, pojavljivanje tog časopisa bilo je uzrokovano “prekomjernim srpskim agitacijama u zemlji”. U tom izdanju izražava se nezadovoljstvo time što Hrvati razmatraju mogućnost da se odreknu svojeg hrvatskog imena priznajući se Srbima te je istaknuta želja da Dubrovnik ponovo “pokaže svoj hrvatski karakter, kao što je to bilo u starini”. Što se pak tiče Srba, njima autori *Crvene Hrvatske* djelomice priznaju mogućnost “ostanka pri svojoj srpskoj nacionalnosti”, ali su oni pritom dužni “priznavati i podržavati hrvatsko državno pravo, budući da oni žive na hrvatskom teritoriju” i “ne ulaziti u savez s neprijateljima hrvatskog naroda”.¹⁵

Heruc ističe da su karakterne i fizičke snage obaju suparnika, Hrvata i Srba, približno jednake te da je svaka politika koja je išla za tim da jedni zavladaju drugima završavala njihovim obostranim slabljenjem, a na “veliku radost njihovih neprijatelja, Nijemaca, Mađara, Talijana i Grka”. No, zanimljivo je da uz napomenu o istovjetnosti karakternih i fizičkih snaga Srba i Hrvata Heruc dodaje “nažalost”. O čemu svjedoči ta činjenica? Teško da je izdavač htio prevagu Srba nad Hrvatima. Uzimajući u obzir njegove pravaške simpatije, to je očigledno. Proizlazi da bi se u tim riječima mogle prepoznati skrivene Herucove želje da vidi “primat” Hrvata nad Srbima...

No nadalje Heruc piše samo u korist ujedinjenja svih triju naroda, pri čemu to pitanje, po njegovu mišljenju, “može biti riješeno samo unutarnjom silom” koja se, doduše, uistinu ne vidi (jasno, naravno, da to nije ni Austro-Ugarska ni Njemačka), no podrazumijeva se iznad svega Rusija. No, prije toga, ističe izdavač, neophodno je provesti velike preliminarne poslove. On tvrdi da postoji osnova “zajedničkih etničkih interesa Srba, Hrvata i Slovenaca, a to je čista slavenska kultura”.¹⁶ Važan dio posla u pogledu ujedinjenja Južnih Slavena publicist vidi u upoznavanju tih naroda s ruskom literaturom i njihovu većem zbližavanju s ruskom kulturom, iako primjećuje opreznost i neodlučnost Hrvata i Slovenaca “kada oni obraćaju pogled na Istok”.

Što se tiče Herucove ocjene Srba u tom članku, on s jedne strane govori o “svetom srpskom djelu... s kojim je u principu svaki Slaven dužan suosjećati”. No, po njegovu mišljenju, sami Srbi škode svom cilju želeći slijeva i zdesna uzeti što više od svojih susjeda, bezuspješno trateći svoje snage, povrh čega zaostaju i u kulturno-političkom razvoju.¹⁷

Heruc članak završava pitanjem upućenim Hrvatima i Srbima: “Nije li vrijeme?” Srbima je, prema njegovu mišljenju, ni više ni manje, vrijeme da promijene svoju politiku u odnosu prema Hrvatima i da ih “priznaju boljom i ravnopravnom braćom te da ih podržavaju protiv Austrije i Mađara u borbi za

¹⁵ H-C, “Crvena Hrvatska”, *Slavjanskije izvestija*, br. 7, 1891., 127.

¹⁶ *Isto*.

¹⁷ *Isto*, 128.

njihovu postepenu emancipaciju”.¹⁸ Obraćajući se Hrvatima, Heruc ih moli da priznaju nužnost nekih žrtava “na objema stranama”, bez kojih je ujedinjenje nezamislivo.

U svojim publikacijama koje su se pojavile nakon gašenja časopisa *Slavjanskije izvestija* 1891. Heruc se hrvatskim pitanjem bavi tek usput, a više pozornosti posvećuje ideji slavenskog ujedinjenja pod vodstvom Rusije. Tek 1914., odmah nakon početka Prvoga svjetskog rata, izdaje brošuru pod nazivom *Sveslavenstvo i Hrvatska*. Autor na samom početku ističe herojsku povijest Hrvatske koja je “svoj samostalan politički život započela stoljećima prije Srbije i sve do sada nije ju u potpunosti izgubila” – a hrvatski narod, prekalivši se u borbi s Tatarima, Talijanima, Turcima, Nijemcima i Mađarima, stvorio je svoju snažnu tradiciju i svoju posebnu nacionalnu individualnost.¹⁹ Zasluge Hrvata, prema autorovu mišljenju, leže u tome što su oni “prihvatili stariji geografski naziv ilirizma” i, što je osobito važno, u ime kojeg su se “tijekom 1848. u Ugarskoj borili bok uz bok s Rusima”. Zamjetno je da se autor jako trudio ostaviti snažan dojam na ruskog čitatelja, prije svega efektnim frazama i slikovitim izražavanjem: “Godine 1885. cijela Austro-Ugarska se zatresla od jednog političkog deputata Barčića (Starčevićeva stranka): ‘Hrvatska će uskrsnuti, kada na bečki kolnik stupi kopito kozačkog konja.’”

Heruc potom prelazi na pojašnjavanje razloga zbog kojih Hrvati ne trebaju biti uključeni u sastav srpske države. Srbi se, piše on, nikada nisu borili za općeslavenske ideale, nego samo za “uskoregionalne”, lokalne. Osim toga Hrvati ne mogu pristati uz Srbe i zbog toga što su oni (u pojedinim dijelovima Hrvatske) posljednjih pedeset godina išli “ruku pod ruku s njezinim neprijateljima, Mađarima i Talijanima”.²⁰ Isto tako, primjećuje publicist, ne treba umjetnim putem miješati Hrvate i Srbe, jer će oni u tom slučaju biti nepomireni, vječni neprijatelji. Autor brošure čak i odriče činjenicu da spajanju Hrvata i Srba smeta razlika u vjeroispovijesti. On naime piše o uspostavi “neovisne hrvatske narodne crkve”, čak i o tome da je “među hrvatskim katoličkim duhovništvom bilo i još uvijek ima, propovjednika koji zagovaraju povratak od nasilno prihvaćenog latiniteta ka starom pravoslavlju...” te da i među Hrvatima postoji “fanatično pravoslavlje”.²¹ Kao što vidimo, da bi javnost povjerovala njegovim riječima i prihvatila njegove ideje, Heruc je upotrijebio sav svoj propagandni arsenal.

I uopće, većina hrvatske inteligencije kao i običnog puka “iskreno i gorljivo suosjećaju rast i procvat svoje bliske braće Srba”, pri čemu su “Hrvati za to već tisuću puta dali jasne dokaze”. Uz to još “Hrvati su uvijek bili spremni dati život i dušu za svoju braću i veliki broj hrvatskih vojnika i oficira, sada se dobrovoljno bore bok uz bok sa Srbima”.²²

¹⁸ *Isto.*

¹⁹ K. HERUC, *Vseslavjanstvo i Horvatija*, Petrograd 1914., 1.

²⁰ *Isto*, 2.

²¹ *Isto.*

²² *Isto.*

Autor pritom ne spominje one Hrvate koji su se u to isto vrijeme borili protiv Srba i Rusa, bok uz bok s predstavnicima drugih naroda Austro-Ugarske. Heruc je uvjeren u to da među Srbima postoje slavenofili koji su “u potpunosti suglasni s nama Hrvatima, svojom bližom i vjernijom braćom i da će nam oni iz sve duše pomoći ustrojiti naš dom”.²³ Odnosno, sve bi trebalo ispasti dobro kako za Srbe tako i za Hrvate, kao i za ostatak slavenskog svijeta. No pritom je uvjetovao da Hrvati, kao što je već spomenuto, nisu dužni ući u srpsku državu niti se s njima umjetno miješati. Radi konačnog reguliranja (ovoga) pitanja Heruc je predlagao plan podjele hrvatskog i srpskog teritorija. Hrvati bi prema tom planu sebi ostavili sjevernu Dalmaciju, Tursku Hrvatsku (cijelu lijevu obalu rijeke Vrbas) i Slavoniju (osim Srijema), a Srpskom bi kraljevstvu dali južnu Dalmaciju, čitavu Bosnu i Hercegovinu, Srijem, Bačku i Banat.²⁴ S jedne strane, naravno, to je bio znak velikodušnosti prema Srbima, no taj prijedlog nije bio u skladu sa stremljenjima pravaša koji su težili sjedinjenju hrvatskih zemalja (Hrvatska, Slavonija i Dalmacija) odnosno Hrvatske i Slavonije. I što je s hrvatskim zahtjevima prema Bosni i Hercegovini? U tom slučaju predlaže se prepustiti čitavu BiH Srbima, iako nekoliko redaka više Heruc svojim sunarodnjacima ostavlja pravo pretenzije na Tursku Hrvatsku. No mirno razrješenje svih tih sporova, prema mišljenju autora, moguće je jedino u slučaju ako pokroviteljem slavenskog ujedinjenja postane Rusija. Tada bi mađarsko-njemačka premoć bila uništena, a Hrvati i Srbi “ostavši jedni uz druge i dalje će drug k drugu stremiti”.

U toj brošuri Heruc kao da laska Rusiji uvjeravajući čitatelja da ako ona uzme Hrvatsku pod svoje vodstvo i neposredno pokroviteljstvo, onda će “hrvatski narod, zajedno s ostalim slavenskim narodima, s ljubavlju i potpunim povjerenjem ispuniti svaki zahtjev Rusije, žrtvovati se svim svojim snagama i životom za opće dobro”. “Neka živi Velika Ruska Duša, sazdana od sveopće pravde i sveopće ljubavi! Neka živi Veliko Slavensko Jedinstvo. Na procvat i dobrobit sve njegove djece: Rusa, Poljaka, Čeha i Lužana; Slovaka, Slovenaca i Hrvata; Srba, Bugara i Makedonaca! Da svi oni složno zbiju redove i na vijek budu nerazdvojni oko prijestolja svojeg Jedinog Sveslavenskog Cara – Gospodara!” – kliče autor.²⁵

Bez obzira na tendenciozni karakter brošure, ipak treba priznati da je napisana s darom. Bez autorova komentara nije ostao praktički nijedan detalj koji se tiče hrvatsko-srpskih odnosa, pitanja slavenskoga ujedinjenja ili uloge Rusije u pogledu sudbine slavenstva uopće, a onda i Hrvatske. U obzir je uzeto sve, pa tako i raspoloženje ruskoga društva u početnoj fazi rata. Zamjetno je i to da se autor, unatoč činjenici da je značajan dio ruskoga društva u tom razdoblju bio prosrpski nastrojen, nije ustručavao uputiti kritike na račun Srba. No koliko je njemu uspjelo opisati sve tim izrazima koji nisu dali ni naslutiti njegovu nesklonost tome narodu! S druge strane Heruc je uspio ocrtati idealnu sliku

²³ *Isto.*

²⁴ *Isto*, 3.

²⁵ *Isto.*

budućeg slavenskog carstva, ujedinjenog pod žezlom ruskoga cara, u kojem bi Hrvati zauzeli značajno mjesto, a Srbi ne bi bili oštećeni, isto kao ni drugi narodi. To samo svjedoči o njegovim propagandnim sposobnostima.

Krunoslav Heruc prošao je dugi životni put prožet različitim i zanimljivim događajima. Bio je politički emigrant koji je iz domovine pobjegao najprije u Bugarsku, gdje je isto tako bio podvrgnut istražnim radnjama, a potom u Rusiju. Usprkos svim poteškoćama Heruc se uspio snaći u ruskoj sredini, gdje je uspostavio korisna poznanstva i uspio afirmirati svoj rad. Uspjelo mu je dati doprinos u razmjeni knjiga i razvoju kulturnih veza između Rusa i drugih slavenskih naroda. No Heruc je bio i vrlo darovit promicatelj pravaške ideje, ali i hrvatske državne ideje uopće na području Rusije. Njemu je bilo vrlo lako maskirati te ideje pod idejom zagovora o kulturnom jedinstvu Slavena predvođenih Rusijom. Uostalom, u njegovu propagandnom arsenalu bilo je svakojakih sredstava. Heruc se tako mogao gotovo otvoreno obrušiti kritikom ne samo na Srbe i Srbiju, nego i na rusko društvo i ruske vlasti. Jednako tako mogao je vrlo lako promicati i propagirati pravaške ideje u svojim brošurama i ruskim tiskovinama, prikrivajući sve panslavenskom i proruskom retorikom. Treba priznati da mu je to i uspjelo. On nije dao samo veliki doprinos u snaženju rusko-slavenskih, nego i rusko-hrvatskih veza na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. U okviru toga može se reći da je Heruc bio daroviti promicatelj hrvatske državne ideje u Rusiji.

S ruskog jezika prevela Zdravka Zlodi

SUMMARY

KRUNOSLAV HERUC AND HIS PROPAGANDA OF THE CROATIAN
IDEA IN RUSSIA. THE UNKNOWN ACTIVITIES OF THE "CROATIAN
CONSUL"

The article deals with the activities of Croatian politician and entrepreneur Krunoslav Heruc who lived in Russia during late 19th and early 20th century and was actively involved in the developing of Croatian-Russia ties. In a short and concise way the author presents the "Russian period" of Heruc's life whose importance is almost forgotten in Croatian historiography. Heruc's ideas on Croatian relations towards Russia as well as toward Slavic idea in general were recognized by leading contemporary Croatian politicians as well as important circles in Russia. Using the relevant Croatian and Russian literature the author has thoroughly analysed the ideas and political views of Heruc and the way in which he tried to present it to Russian and Croatian social elites. In this article particular attention was paid to Heruc's articles and brochures written in Russian language used for political propaganda.

Key words: Krunoslav Heruc, Party of Croatian State Rights, Croatian State Rights ideology, Croatian-Russian relations, Slavs, Slavic solidarity